

TORNEDALINGAR, KVÄNER & LANTALAISET

En nationell minoritet

VISSTE DU?

Tornedalingar, kväner och lant-laiset är den nationella minoritet som allmänheten har allra sämst kännedom om.

TORNEDALINGAR KVÄNER LANTALAISET

I norra Sverige, Finland och Norge lever ett folk vars historia sällan berättas – men som har format landskapet, språket och kulturen i generationer. Tornedalingar, kväner och lantalaiset är en nationell minoritet med rötter långt tillbaka i tiden.

Tre namn – en minoritet

> **Tornedalingar** är den officiella benämningen som staten gav minoriteten i samband med erkännandet år 2000.

> **Benämningen tornedaling** är geografiskt kopplad till Tornedalen, vilket inte ger en helt korrekt bild av minoritetens historiska, språkliga och kulturella verkningsområde som är mycket större än så.

> **De som lever utanför Tornedalen** och inte har historiska rötter där, exempelvis i Malmfälten, föredrar vanligen att benämna sig lantalaiset eller kväner av den anledningen. En del beskriver sin etnicitet med två eller samtliga benämningar.

Kalix- och Torneälvdalsvarianten av Norrbottensdräkten har blivit en viktig identitetsmarkör för vår minoritet och kallas därför även numer Tornedalsdräkten.

HUR MÅNGA ÄR VI?

Cirka 150 000 personer uppskattas tala meänkieli – men antalet som tillhör minoriteten är sannolikt mycket högre.

Källa: Public service, SR, undersökning 2005 (Eriksson 2025:5)

**27 FEBRUARI
MEÄNKIELIDAGEN**

VISSTE DU?

Meänkieli var förbjudet i skolor under stora delar av 1900-talet?

»Tervetuloa«

Välkommen

MEÄNKIELI

Meänkieli (meän kieli = vårt språk) är ett finsk-ugriskt språk besläktat med finska, de nordfinska dialekterna och kvänskan i Nordnorge. Språket kallades länge för finska och senare för tornedalsfinska. För att tydliggöra att det handlade om ett eget språk, började benämningen meänkieli användas på 1980-talet, och är den korrekta benämningen idag.

1999 beslutade Sveriges riksdag att meänkieli ska få status som nationellt minoritetsspråk. Bestämmelsen trädde i kraft år 2000. Språkområdet sträcker sig från norra Bottenviken, upp till Nordnorge, över Finland och in i Ryssland.

**“NÄR ETT SPRÅK TYSTNAR,
FÖRSVINNAR OCKSÅ EN DEL
AV VÄRLDEN”**

Källa: Okänd

»Mitä kuuluu?«

Vad är på gång?

Källa: Kartan beskriver det område idag som Major Peter Schnitler, chef för en dansk-norsk gränskommission, ansåg vara Kvänland på 1700-talet.

KVÄNERNAS TIDIGA HISTORIA

Kväner omnämns och skildras i mycket tidiga historiska källor, redan från 800-talet efter Kristus. Kvänland beskrivs i flera, oberoende av varandra, tidiga historiska källor som i Ottars berättelser, Egil Skallagrimsson sagor och i den tyska historieskrivaren Adam von Bremens dokument. Även Major Peter Schnitlers gränskommissions protokoll beskriver samma område som Kvänland.

Ottars berättelser har ett högt värde som historisk källa. De har bland annat använts som argument och avgörande bevis när samerna i Norge fick rättigheter lagstadgade.

I norska Sanning- och försoningskommissionens slutbetänkande går att läsa att invandringen av kväner till Norge skedde från bland annat svenska Tornedalen för flera hundra år sedan.

SIDA VID SIDA

Tornedalingar, kväner, lantalaiset och samer har levt i samexistens och använt gemensamma marker för försörjning i hundratals år. Minoriteterna har många gemensamma kulturella och historiska nämnare. Lantalaiset och samer har levt i så kallade värtirelationer där nomadiserade samer fått husrum hos lantalaiset vid flytt av renar till säsongsbetonade betesområden. Gamla och sjuka samer fick ibland stanna kvar hos värdfamiljen då den krävande vandringen med renarna kunde innebära försämrat hälsotillstånd. Samiska barn lekte med lantalaisiska barn och det uppstod tycke och giftermål mellan folkgrupperna.

Delar av värtfamilj i Idivuoma.
Nomadiserade samer vid sin värtigård.

Lantalainen i Jukkasjärvi by.
Foto: Kiruna bildarkiv

FRÅN GEMENSAM TRADITION TILL EXKLUSIV RÄTTIGHET

Tornedalingar, kväner och lantalaiset har historiskt ägt och brukat renar som en del av sin försörjning i norr, långt innan moderna gränser och lagar sattes upp.

1886 infördes en svensk renskötsel som definierade renskötsel som enbart en näring som "lappar" får ägna sig åt, vilket gjorde att tornedalingar som hade renar men som inte var benämnda som "lapp" i kyrkoböckerna tvingades låta dem förvaltas av samiskt styrda samebyar för att kunna fortsätta renskötsel i praktiken. Regler kring det som idag är koncessionsrenskötsel infördes 1928 efter ett misslyckat försök att frånta tornedalingar, kväner, lantalaiset och andra bofasta sin månghundraåriga sedvana av renskötsel. Ovan odlingsgränsen förlorade minoriteten sin rätt till renskötsel helt och hållet genom rennäringslagens utformning.

ETT LIV I SAMKLANG MED NATUREN

Allt hade en säsong – och varje säsong en uppgift

Tornedalingar, kväner och lantalaiset har fått sitt levebröd genom att utöva så kallat kombinationsnäringssång. Man kombinerade olika naringar. Fisket var ett av de viktigaste, särskilt under minoritetens tidiga historia. Handeln var oerhört viktig och en huvudsyssla för de så kallade birkarlarna. Jakten på småvilt och vildren skedde med snara och fångstgropar. Minoriteten har i hundratals år ägt renar som man haft till föda och som klövdjur. Det småskaliga jordbruket kom så småningom att bli väldigt betydelsefullt. Samlande av bär och örter är något som minoriteten också historiskt ägnat sig åt.

De flesta av naringarna utövas i olika former än idag och har stor kulturell betydelse för minoriteten.

Rengörde i Ahmasaadio 2023

Notdragning i Pirttivuopio, Kiruna kommun. Foto: privat.

»Hilla«

Hjortron

A dark green teapot is pouring a stream of amber-colored tea into a rustic, dark brown wooden cup. The cup is filled with cinnamon sticks and pine needles. The background is softly blurred, showing more pine needles and a warm, golden light. The overall mood is cozy and natural.

KUNSKAP I HÄNDERNA

»Veitti«
Kniv

Tornedalsk, lantalaisisk, kvänsk kultur och hantverk

Sedan 1929 har det tornedalska familjeföretaget Kero i Sattajärvi tillverkat traditionella näbbskor och innan dess tillverkades dessa i tornedalska hem. Skorna var från början en slags pjäxa vars näbb fungerade som ett hinder för skon att glida ur skidan. Idag är Keros näbbskor och näbbstövlar kända världen över och bärs av olika folkgrupper.

Lovikkavanten uppfanns av Erika Aittamaa 1892 i byn Lovikka i Tornedalen. Vantens historia är spännande då den kom till av ett misstag men slutade som en stor succé!

Knivslöjd, båttillverkning och vävning av ranor är exempel på traditionell kunskap som folkgruppen förvaltat i generationer.

Kniven är central för en lantalainen. Ofta dekorerad.

Erika Aittamaa 1892 i byn Lovikka i Tornedalen.

Sedan 1929 har familjeföretaget Kero verkat i Sattajärvi.

SMAKEN AV LANDSKAPET

Matkulturen består av ingredienser från naturens skafferier. Traditionella rätter görs bland annat av olika typer av fisk, älg- och renkött, samt renblod. Köttsoppa, blodpalt, blodplättar, skav och korv är vanliga tornedalska rätter. Torka, salta och röka kött och fisk är metoder som minoriteten använt sig av i alla tider för att öka hållbarheten.

Kaffeost, egenodlad mandelpotatis med "dopp i kopp" (smält smör och lök), hembakat bröd, rieska och puolivahva är typiska inslag på det tornedalska matbordet. Lingonen till sylten plockar man helst själv, likaså hjortronen och blåbären.

Foto: Doris Niva

»Sääski«
Mygga

Bröderna Tornéus på deras slåttermyr Kierunavuoma i början på 1930-talet. Foto: Privat.

MYRSLÅTTER

Myrslåtter på ströängar var nödvändigt för att kunna förse djuren med föda. Denna kulturyrtring lever kvar än idag men har ersatts med modernare redskap och maskiner.

Slåttermyr i modern tid. Foto: Privat.

Foto: Lotta Nyberg

Sveriges första sannings- och försoningskommission

Sannings- och försoningskommissionen för tornedalingar, kväner och lantalaist har utrett kränkningar och övergrepp mot tornedalingar, kväner och lantalaist under 1800- och 1900-talen.

Assimileringen bidrog till språkförlust och osynliggörande av minoriteten.

Slutbetänkandet SOU 2023:68 överlämnades till regeringen 15 november 2023. Några exempel på förslag till åtgärder för försoning i korta drag:

- > Regeringen bör utan dröjsmål erkänna statens ansvar för de kränkningar som har begåtts mot minoriteten.
- > Regeringen bör vidta åtgärder för att stärka minoritetens egenmakt och inflytande.
- > Ge Vetenskapsrådet uppdraget att genomföra en särskild forsknings-satsning angående minoriteten.
- > Utöka antalet undervisningstimmar i meänkieli i grundskolan och undervisning på meänkieli kring minoritetens historia, hantverk, traditioner och kulturarv.
- > Regeringen bör i nära samråd med minoriteten tillsätta en utredning i syfte att utreda minoritetens status som urfolk.

Tornedalingar begär att bli erkända som urfolk

Den 19 oktober 2023 lämnade Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset för andra gången in en begäran om urfolksstatus för tornedalingar, kväner och lantalaiset till Sveriges regering.

Varför urfolksstatus?

Folkgruppen uppfyller kriterier för urfolk i enlighet internationella standarder. Det handlar om att synliggöra minoriteten, stärka kulturen, språket och minoritetens rättigheter.

- > Öka inflytande och självbestämmande.
- > Stärka minoritetens ställning i samhället.
- > Uppnå inkludering i sakfrågor och sammankomster som berör minoriteten.
- > Återta förlorat självförtroende i assimileringens spår.

**MINORITETENS
HÖGTIDSDAGAR**

**16 MARS
KVÄÄNIKANSAN
PÄIVÄ!**

Kvänsfolkets dag

**15 JULI
TORNIONLAAKSO-
LAISTEN PÄIVÄ!**

Tornedalingarnas dag

FÄRGERNA OCH SYMBOLERNA BÄR BERÄTTELSE SOM ÄR ÄLDRE ÄN NATIONSGRÄNSERNA

MEÄNFLAKU

– Tornedalingarnas flagga

Färgerna i trikoloren symboliserar den gula solen,
de vintervita vidderna och en sommar-blå himmel.

Upphovsman: Herbert Wirlöf, 2006

KVÄNFLAGGAN

– Solblomman som symbol

Solblomman i flaggan härstammar från kvänsk
allmogetradition och har förekommit på bland
annat jaktvapen, kruthorn, styråror, bandväv,
knivar och många andra bruksföremål.

Upphovsman: Bengt Johansson Kyrö, 2009

»Näemä taas«

Vi ses igen

Svenska Tornedalingars Riksförbund
Tornionlaaksoalaiset